

Науковий вісник Чернівецького університету імені
Юрія Федьковича: Історія. – № 1. – 2021. – С. 90–98
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University. – № 1. – 2021. – pp. 90–98
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2021.53.90-98>
hj.chnu.edu.ua

УДК: 94(477.85):323.1]«1940/1941»

© Яна Бестанчук* (Чернівці)

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА ТЕРИТОРІЇ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ ТА ХОТИНЩИНИ В ПЕРІОД ПЕРШОЇ РАДЯНІЗАЦІЇ (ЧЕРВЕНЬ 1940 – ЧЕРВЕНЬ 1941)

Анотація. У статті розглядається національна політика на новоприєднаних територіях Північної Буковини та Хотинщини. Проаналізовано заходи радянської влади щодо національних меншин, а також реакцію останніх. Основна увага зосереджена на заходах нової влади в контексті політичного, соціально-культурного життя краю. Вказано як позитивні, так і негативні наслідки проведення національної політики.

У статті наголошується, що єврейська спільнота на території Чернівецької області була цілком лояльна до нової влади і не становила загрози останній. Внаслідок домовленостей між радянською та німецькою владою було організовано масове переселення буковинських німців на територію Німеччини. Буковинські поляки не зазнавали масових утисків з боку радянської влади і зуміли зберегти свої національні інтереси в межах радянської влади.

Ключові слова: радянська політика, русифікація, національні школи, Північна Буковина, Хотинщина.

Yana Bestanchuk (Chernivtsi)

NATIONAL POLICY OF THE SOVIET GOVERNMENT ON THE TERRITORY OF NORTHERN BUKOVYNA AND KHOTYN REGION DURING THE FIRST PERIOD OF SOVIETIZATION (JUNE 1940 – JUNE 1941)

Abstract. In the twentieth century, Bukovyna experienced a fourfold change of government and came under the rule of totalitarian regimes – first Romanian, then Soviet. The policy of the Soviet regime in the ethnic sphere – forced Russification, mass repression, which was one of the means of Sovietization of Bukovyna which deprived the region of its uniqueness and special spirit.

A study shows the national policy of the Soviet government in the first year of the formation of Soviet power. The initial theoretical and methodological foundations of research include consideration concepts of «national policy». The author reveals the reaction of ethnic minorities to the entry of the Red Army on the territory of Northern Bukovyna and Khotyn region on June 28, 1940.

It is pointed out that in the initial period of the formation of Soviet power, the Soviet government carried out significant agitation and propaganda, as well as work with ideological education, especially in the initial period, which was replaced by the party and the official government. The author conducts a separate analysis of the features of national policy for each of the national minorities who lived in this area. Therefore, indicating participation in activities related to the delegation of powers; participation in political and socio-political organizations.

The article includes not only the positive side of national policy, but also attention to repressive measures, which is a place in the policy of the Soviet government. Repression and mass deportations of the population reduce the consequences for the region, lead to a deterioration of the main demographic indicators of the region.

Keywords: Sovietization, Russification, national schools, Northern Bukovyna, Khotyn region.

* аспірант кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Postgraduate student, Department of History of Ukraine, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.
orcid.org/0000-0002-5812-2911
e-mail: bestanchuk.yana@chnu.edu.ua

Постановка проблеми та її значення. На сучасному етапі державотворення варто пам'ятати, що Україна формує основи демократичного суспільства на місці колишньої тоталітарної системи. А особливо варто враховувати національні ідеали, за які споконвіків боровся народ України.

Певні особливості мали події червня 1940 року. Території Північної Буковини, Хотинщини та Північної Бессарабії ввійшли до складу СРСР. Одразу ж на цих територіях розпочався процес радянзації, який охопив усі сфери життя суспільства. Інтеграційні заходи мали зазвичай примусовий характер. Керівна верхівка СРСР особливо стежила за етнічними процесами на новоприєднаних територіях задля запобігання проявам національної свідомості у місцевого населення. Радянський уряд встановив чіткі межі щодо форм національної ідентичності, щоб самосвідомість різних етносів краю залишалася на традиційному рівні: у вигляді вшанування національного одягу, страв і танців.

Аналіз останніх досліджень. Теоретико-методологічну та фактологічну базу дослідження становлять роботи сучасних вітчизняних дослідників, які аналізують окремі аспекти включення Північної Буковини до складу Радянської України в червні 1940 р. та утвердження сталінізму на теренах новоутвореної Чернівецької області, серед них Ю. Бадаха¹, Ю. Левіної², І. Мусієнко³, І. Фостія⁴, В. Холодницького⁵⁶⁷. Окремої уваги заслуговують колективні історико-політологічні монографії чернівецьких дослідників⁸⁹. Ця стаття є спробою розгляду актуальних і невирішених раніше питань в контексті формування національної політики нової влади на території Північної Буковини та Хотинщини, її основних рис та взаємодії радянської влади щодо окремих етнічних груп місцевого населення.

Мета статті – проаналізувати основні заходи радянської влади в контексті національної політики, простежити відносини і взаємодію між етнічними групами та радянською владою, звернути окрему увагу на особливості кадрового питання, культурницької сфери, суспільно-політичних відносин.

Досягнення вказаної мети передбачає розв'язання таких основних дослідницьких завдань:

- проаналізувати реакцію представників національних меншин на приєднання до складу радянської України;
- окремо розкрити заходи радянської влади щодо кожної з етнічних меншин, що проживали на території Північної Буковини;
- розглянути репресивні заходи, спрямовані на ліквідацію проявів національної свідомості;
- розкрити наслідки національної політики, її позитивні та негативні моменти.

Виклад основного матеріалу. 28 червня 1940 року вважається переломним моментом в історії Буковини. Очевидці подій описують, що захоплення Північної Буковини та Хотинщини Радянським Союзом відбулося впродовж кількох днів. Повідомлення про передачу радянській владі території Буковини прийшло лише після 10 години ранку. У цей час в місті розпочався страшний безлад, а населення почало швидко пакувати найнеобхідніше з речей.

Окремі соціальні прошарки та етнічні групи зустрічали Червону армію по-різному. Бідніша частина населення в надії покращити свій матеріальний стан зустрічала Червону армію з ентузіазмом або нейтрально. Приблизно таким же було ставлення з боку бідних представників українського, польського та єврейського етносу. Румуни та заможна частина населення були налякані. Нова влада не викликала довіри у цих людей, оскільки існувала загроза втратити майно. Тому більшість мітингів та зустрічей розгорталися здебільшого в українських селах.

Найчисельнішим етносом були українці. На новоприєднаних територіях радянська влада одразу зайнялася впровадженням політики «українізації» (коренізації), розпочалася кампанія боротьби з неписьменністю. Всього було відкрито 406 шкіл з українською мовою викладання¹⁰. У кадровому питанні, на роботу в державні структури було запрошено 2410 осіб, 1677 з яких становили українці¹¹.

Все відбувалося за давно відпрацьованим радянським сценарієм. Політика українізації носила суперечливий характер, адже одночасно проходив процес русифікації. Освічена частина українців сприймала радянську владу вороже, тому більшість керівників та провідних спеціалістів були приїжджими, а отже й російськомовними. Наприклад, з 20 кандидатів на посаду керівників відділів у облвиконком лише 2 були українцями¹².

Радянська влада здійснювала тотальний контроль за національно-культурними товариствами та національною пресою. Зокрема, був закритий Український народний дім.

Румунське населення сприйняло прихід радянської влади вкрай вороже, оскільки відчувало загрозу втратити майно та бути репресованим. Значна частина румуномовного населення покинула територію разом із румунськими військами, а частина залишилася.

Усі румунські партії, за радянськими мірками, вважалися «контрреволюційними», а тому підлягали обмеженню та ліквідації. Зокрема, радянське керівництво оголошувало соціально небезпечними елементами всіх колишніх румунських службовців. Дехто з представників румунської національності, колишні члени румунських партій залишилися на керівних посадах, проте радянська влада ретельно відстежувала їх і швидко ізолювала. Неодноразово траплялися випадки, коли керівні посади посідали ті, хто за румунської влади був сільським головою, жандармом, належав до румунських партій. Наприклад, у Новоселицькому районі 11 голів рад із 31 належали до партії «цареністів». У 2-й НСШ Новоселиці директором школи працював Крутачук, який при румунській владі був організатором військової підготовки, активним учасником парадів і мітингів, виступав з антирадянськими промовами.

У Герцаївському районі головами сільради ставали або церковні старости, або жандарми в минулому. Наведені факти свідчать про те, що радянська влада не могла простежити повністю за добром місцевих кадрів, а отже, часто керівні посади здобували люди, яких в радянському суспільстві вважали «класово-ворожими елементами»¹³. Також румунська влада залишила на території Герцаївського району багато своїх агентів, які проводили агітацію, часом інтенсивніше, ніж радянська влада. Це було пов'язано з тим, що відчувався брак кадрів зі знанням румунської мови, які могли б належно проводити агітацію у південних регіонах краю¹⁴. Радянська влада проводила тотальну дерумунізацію: румунські школи ліквідувалися, а університет реорганізовано на державний український. Задля забезпечення активної пропаганди серед румунського населення, нова влада розпочала видавати газету «Адеверул Більшовик», яка була органом обкому і міськкому КП(б)У. Видавалася вона поганою румунською мовою, з помилками. На думку місцевої влади, ця газета не відповідала зразковому способу радянської пропаганди¹⁵.

Багато етнічних румунів подавали заяви до виконкомів з проханням дозволити їм виїзд до Румунії для возз'єднання з сім'ями або як службовцям румунської армії чи державних установ. Перші декілька місяців після приєднання такі заяви приймали і задовольняли, а згодом цю роботу з ними було припинено, хоча залишалося ще понад 1000 заяв. Місцеві органи не знали, що робити з цими людьми¹⁶. Лише 2 лютого 1941 р. до Чернівців надійшла вказівка наркома внутрішніх справ СРСР Л.П. Берії, якою він дозволяв виїзд особам, родичі яких дійсно проживали за кордоном, за умови, що на них немає підозр в антирадянській діяльності¹⁷. В результаті місцеве населення вимагало прийняти їхні заяви на виїзд до сусідньої країни, погрожуючи самовільно перейти кордон, проте радянське керівництво застосовувало проти них каральні заходи. У повідомленні начальника УНКДБ в Чернівецькій області капітана ДБ Трубникова наркому ДБ УРСР ст. майору ДБ Мешику було зазначено, що в Чернівецькій області мешкало 926 румунських роз'єднаних сімей (1971 особа)¹⁸.

Яскравим епізодом нелегального переходу кордону стала подія в ніч з 16 на 17 листопада 1940 року, коли група членів організації «Залізна гвардія», до якої увійшли Дмитро Ткачук, Андрій Цуркан, Андрій Сопрович та інші, проводила в районі села Остриця нелегальний перехід групи селян, переважно заможних вихідців із сіл Остриця, Магала, Бояни, Маморниця, через румунський кордон¹⁹. Один із затриманих учасників повідомив, що підготовка до нелегального переходу тривала впродовж 5-7 днів. Організатори ходили по селах і агітували мешканців зазначених сіл іти в Румунію, спекулюючи фактами відсутності товарів першої необхідності в крамницях і тим, що «мовляв, у вас заберуть землю, будете платити тяжкі податки, вас заставлять вивчати українську мову з тим, щоб молодь призовного віку забрати в Червону Армію», а в Румунії обіцяли «влаштувати задовільний матеріально-побутовий стан»²⁰. Перехід відбувався в районі села Маморниця. З собою у А. Сопровича, М. Сопровича, В. Ткачука та інших були 2 гвинтівки, 8 обрізів і велика кількість бойових патронів, внаслідок чого при переході кордону сталося збройне протистояння на прикордонній вахті²¹.

Не можна не згадати масовий перехід мешканців кількох румунських сіл 1 квітня 1941 року в урочищі Варниця біля с. Біла Криниця, де радянська влада відкрила кулеметний вогонь по мирних громадянах. До сьогодні ведуться дискусії про точну кількість жертв цієї трагедії²².

Єврейське населення сприймало становлення нової влади двобічно: частина комуністично налаштованих буковинських євреїв зустрічала радянську владу радісно і відкрито, а інша частина – ті, які не сприймали комуністичної ідеології, досить вороже. Здебільшого це були великі землевласники, власники магазинів, які в силу своєї обізнаності прагнули якнайшвидше продати свою власність.

Велика частина представників єврейської національності надала підтримку у питаннях формування кадрового апарату. Причиною стало те, що більшість із них мали відповідну освіту: середню, незакінчену вищу або вищу, тому ці кандидатури особливо цінувалися. Проте варто пам'ятати й про те, що у той час високо цінувалося ставлення до радянської влади, соціальне становище та знання іноземних мов.

Оскільки єврейська спільнота була однією з найчисельніших, то було організовано 12 шкіл, викладання яких велося на івриті²³. Крім того, на початку 1941 року почав функціонувати Державний єврейський театр²⁴.

Варто зазначити, що з приходом радянської влади були й релігійні переслідування. Хоча нова влада не закривала синагоги, але й не підтримувала їхньої діяльності. Відомий епізод, коли вийшла заборона про надання в оренду приміщення синагоги для дитячої екскурсійної станції з причин адміністративного порядку, а не релігійних почуттів²⁵.

Приватною торгівлею здебільшого займалися євреї. Так, із загальної кількості 4573 торговельних підприємств, зареєстрованих радянськими органами в 1940 р., було націоналізовано 804 виробництва або ж 17,5% від їхньої загальної кількості²⁶. Більшістю націоналізованих підприємств володіли представники єврейської національності. Траплялися випадки, що власники підприємств вказували доходи набагато менші, ніж було насправді, щоб останні не потрапили під процес націоналізації. Крім того, зібрано безліч скарг щодо децентралізації приміщень та помешкань, частина з пропозицій яких була ухвалена, а частина відхилена.

Євреї теж були помічені в спробах нелегального перетину кордону в обидва боки. Так, в останні дні грудня 1940 р. на території області спостерігався наплив біженців, більшість з яких були єврейської національності. Зі слів самих біженців, причиною стали гоніння в Румунії на євреїв: терор, погроми, звільнення з роботи тощо. Радянське керівництво заявило, що румуни свідомо видають фальшиві документи з вказанням місця народження Бессарабія або Північна Буковина, знаючи, що громадяни можуть бути допущені на територію УРСР лише за цієї умови²⁷.

Постановою Раднаркому УРСР від 13 серпня 1940 р. університет було реорганізовано з румунського на державний, навчання розпочалося 1 жовтня на 6 факультетах. За національним складом 60% абітурієнтів були євреями, 25% – українцями, а решта – поляками, чехами, яких було буквально одиниці²⁸. Цей факт може свідчити про загальну освіченість єврейського населення.

Разом з тим всі єврейські організації були ліквідовані, закрито Єврейський народний дім. Багато представників були репресовані радянською владою. Станом на червень 1941 року всього було репресовано 3800 осіб єврейської національності²⁹.

Після приєднання до Радянської України територій Північної Буковини та Хотинщини чи не одразу постає питання щодо статусу буковинських та бессарабських німців. Станом на кінець червня 1940 року на цій території проживало близько 100 тисяч етнічних німців. Частина тих, хто боявся репресій з боку радянської влади, одразу покинули територію Північної Буковини, а основна маса німців була об'єднана в німецьку громаду, яка чи не єдина продовжувала свою діяльність. Крім того, діяло Німецьке консульство.

23 липня 1940 року Німеччина розпочинає з СРСР переговори, які тривали упродовж липня-серпня і врешті завершилися підписанням 5 вересня угоди «Про евакуацію осіб німецької національності з території Бессарабії та Північної Буковини на територію Німеччини», а також ще двох документів, які стосуються цього питання. Цими актами визначалися терміни, порядок, правила та організація переселення німців, кількісний і якісний склад німецької та радянської груп, що забезпечувало проведення акції, здійснено поділ на евакуаційні райони тощо³⁰. Процесом переселення німців займалася Німецька народна спілка. Умовою для евакуації стало засвідчення офіційного документа із зазначенням німецької національності або ж достатньо було зробити усну та письмову заяву. Німецьке населення розпочало пошук документів, які засвідчували їхнє

походження. Водночас представники інших національностей, рятуючись від радянського режиму, вирішили скористатися цією ситуацією. Дехто підроблював документи, дехто вдавався до практики фіктивних шлюбів. Станом на середину листопада 1940 року з території Північної Буковини було евакуйовано близько 44577 осіб³¹. Крім того, за даними історика Аркадія Жуковського, разом з німцями Буковину покинули близько 4 тисяч українців³². Німецьке нерухоме майно було або націоналізоване, або ж оцінене якнайдешевше.

Задля сприяння національної політики, радянська влада в 11 школах запровадила викладання предметів німецькою мовою³³. Крім того, представники німецької національності обиралися до місцевих органів влади, депутатами різних рівнів, були педагогами, функціонерами та ін.³⁴. Проте радянська влада націоналізувала близько 346 будинків та 25 підприємств, власниками яких були німці³⁵.

Польське населення неоднозначно сприйняло новоспечену владу, адже радянська влада проводила свою політику, спираючись на класові принципи. Внаслідок цього частина поляків опинилися в числі репресованих. Крім того, було ліквідовано Польський народний дім, закрито польські національні організації, польська преса перестала друкуватися. Яскравим епізодом було звинувачення 10 громадян польської національності в приналежності до націоналістичної організації «Wolna Polska» з центром у Бухаресті та шпигунстві на користь Румунії. Двох членів організації – Я. Ковальського та З.Р. Хашинського 21 квітня 1941 року розстріляли, а інших засудили до ув'язнення у трудових таборах НКВС³⁶. Однак пізніше з'ясувалося, що насправді ця організація була створена восени 1939 року для допомоги полякам, що рятувалися від німецької окупації³⁷.

Варто наголосити на тому, що радянська влада дозволила спілкування національних меншин краю на рідній мові у місцях їх компактного проживання. Крім того, було надано дозвіл на навчання рідною мовою, в результаті впродовж 1940-1941 рр. на території Чернівецької області функціонували дві польські школи³⁸.

Внаслідок політики радянської влади, частина поляків відступала разом із румунськими військами і опинилася у статусі біженців у Румунії, а інша жила в радянському суспільстві з постійним страхом бути репресованими. Також відомі епізоди організованого переходу кордону поляками восени 1940 року, в результаті яких їхні родичі підлягали репресіям³⁹.

Висновки. Події 28 червня 1940 року викликали масове біженство мешканців різних національностей з розглядуваних територій. Частина тих, хто залишилися, звикали до тамтешніх реалій та нюансів політики радянської влади. Оскільки радянська влада проводила політику, зорієнтовану на класову приналежність, українська мова стала державною, а румунська, єврейська, польська та німецька мови не ліквідовувались. Одночасно проводилася політика русифікації. Водночас органи радянської влади сприяли утворенню та розвитку національних шкіл. Проте суворо заборонялася будь-яка громадсько-політична діяльність організацій, ліквідовувалися газети національних меншин, відбувалися репресії «класово-ворожих елементів».

Інтеграція й асиміляція буковинських українців у радянську систему з їхньою відмінною політичною, культурною та релігійною спадщиною виявилася, всупереч волі режиму, процесом двобічним. У той час, коли буковинські українці піддавалися систематичній комунізації, радянські українці відкривали ідеали й цінності своїх західних співвітчизників. Тим самим надмірна радянська коригувала систему цінностей та сподівань і внаслідок цього вплинула на характер відносин населення Північної Буковини з режимом більшовиків, розставляючи свої пріоритети в реалізації інтересів різних його категорій. Серед населення краю змінювалися настрої – усвідомлюючи неможливість повернення попередніх порядків, більшість людей намагалися пристосуватися до нових.

Ставлення радянської влади до румунської спільноти було негативним. Будь-який позитивний прояв у бік румунської влади сприймався як «антирадянська фашистська агітація»⁴⁰. Репресії представників румунської національності до червня 1941 року набували великих масштабів, а в суспільно-політичному житті відбувалася тотальна дерумунізація: національно-культурні товариства, організації та школи з румунською мовою викладання ліквідовувалися.

Єврейська спільнота на території Чернівецької області була цілком лояльна до нової влади і не становила загрози останній. Варто наголосити, що незважаючи на масові репресії з боку радянської

влади, новостворена влада мала підтримку переважною більшістю середнього і бідного єврейства, яким імпонувала комуністична ідеологія.

Внаслідок домовленостей між радянською та німецькою владою було організовано масове переселення буковинських німців на територію Німеччини. Водночас їм було дозволено ряд привілеїв, зокрема – збережені німецькі організації, відкриті школи з німецькою мовою викладання, агітація, спрямована на виїзд з території СРСР. Проте, зрештою, буковинські німці стали жертвами політики радянської влади, яка перетворила цю акцію у засіб етнічної чистки новоприєднаних територій.

Буковинські поляки не зазнавали масових утисків з боку радянської влади. Як зазначає В. Холодницький, це пов'язано з тим, що, по-перше, буковинські поляки не чинили серйозного опору встановленню влади останньої, а по-друге, територія Північної Буковини ніколи не була у складі Російської імперії, і разом з тим, населення не мало жодних провин перед новою владою. Таким чином, буковинські поляки, завдяки своїй діяльності, зуміли зберегти свої національні інтереси в межах радянської влади.

Однією з проблем впровадження національної політики було неврахування специфіки території. Радянська влада втілювала в життя єдиний загальнорадянський сценарій, тим самим не зауважувала місцеві традиції та звичаї.

¹ Ю. Бадах, *Приєднання Бессарабії та Північної Буковини до СРСР (до 70-річчя)* [Accession of Bessarabia and Northern Bukovina to the USSR (to the 70th anniversary)], in «Вісник КНЕУ», 2010, Вип. 3, с. 92-99.

² Ю. Левіна, *Структурно-організаційне оформлення органів інформаційного впливу радянської влади в Чернівецькій області 1940-1941 рр.* [Structural and organizational design of the informational influence of the Soviet authorities in the Chernivtsi region in 1940-1941], in «Питання історії України: Збірник наукових праць», 2012, Т. 15, Чернівці, с. 170-175.

³ І. Мусієнко, *Політичні репресії комуністичного режиму на Північній Буковині й Хотинщині в 40-50-х рр. ХХ ст.* [Political repressions of the communist regime in Northern Bukovina and Khotyn region in the 40-50s of the XX century], автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України», Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2005, 20 с.

⁴ І. Фостій, *Північна Буковина і Хотинщина у Другій світовій війні 1939-1945 рр.* [Northern Bukovina and Khotyn region in the Second World War 1939-1945], in «Книга Пам'яті України», 2004, Чернівці, 368 с.

⁵ В. Холодницький, *З історії діяльності буковинських поляків під час Другої світової війни* [From the history of Bukovinian Poles during the Second World War], in «Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 96-97. Історія», Чернівці, Рута, 2000, с. 201-210.

⁶ В. Холодницький, *З історії переселення буковинських німців у 1940-1941 рр.* [From the history of the resettlement of Bukovinian Germans in 1940-1941.], in «Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 73-74. Історія.», Чернівці, ЧДУ, 2000, с.154 - 167.

⁷ В. Холодницький, *До питання про становище євреїв Північної Буковини та Північної Бессарабії напередодні та в початковий період Другої світової війни* [On the situation of the Jews of Northern Bukovina and Northern Bessarabia on the eve and in the initial period of the Second World War], in «Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наукових праць. Вип.173-174. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини», Чернівці, Рута, 2003, с. 127.

⁸ В. Ботушанський, С. Гакман, Ю. Макар, *Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини ХХ ст.)* [Кол. Моногр] [Bukovina in the context of European international relations (from ancient times to the middle of the twentieth century)], Чернівці, Рута, 2005, 744 с.

⁹ Буковина: історичний нарис [Bukovina: a historical essay], Чернівці, Зелена Буковина, 1998, 416 с.

¹⁰ Державний архів Чернівецької області (далі –ДАЧО), ф. П-1 Чернівецький обком КПУ, оп.1, *спр.* 39, арк. 5.

¹¹ Радянська Буковина 1940-1945. Документи та матеріали [Soviet Bukovina 1940-1945. Documents and materials], Київ, 1967, с. 114-115.

¹² ДАЧО, ф. Р-3 Виконавчий комітет Чернівецької обласної Ради депутатів трудящих, оп.1, *спр.* 36 *Заявление граждан о приеме их на работу в облисполком и уведомление кадров*, арк. 39.

- ¹³ ДАЧО, ф.П-1 Чернівецький обком КПУ, оп.1, *спр. 5 Протокол №1-5 засіданий бюро обкома КП(б) України*, арк. 66.
- ¹⁴ ДАЧО, ф. П-1 Чернівецький обком КПУ, оп.1, *спр. 7 Матеріали к протоколам № 3,4,6,8,11,12,14 засіданий бюро обкома КП(б) України*, арк. 6
- ¹⁵ ДАЧО, ф. П-1 Чернівецький обком КПУ, оп.1, *спр. 5 Протокол №1-5 засіданий бюро обкома КП(б) України*, арк. 11.
- ¹⁶ ДАЧО, ф.П-1 Чернівецький обком КПУ, ф.П-1, *спр.22 Докладные записки Центральному Комитету КП(б) Украины о работе по размещению беженцев из Румынии и о случаях перехода границы жителями области*, арк. 2 - 3.
- ¹⁷ ДАЧО, ф.П-1 Чернівецький обком КПУ, оп.1, *спр.22 Докладные записки Центральному Комитету КП(б) Украины о работе по размещению беженцев из Румынии и о случаях перехода границы жителями области*, арк. 2 - 3.
- ¹⁸ ДАЧО, ф.П-1 Чернівецький обком КПУ, оп.1, *спр. 6 Протокол № 6-15 засіданий бюро обкома КП(б) України*, арк. 13.
- ¹⁹ ДАЧО, ф.1 Чернівецький обком КПУ, оп.1, *спр.3 Постановление бюро Обкома КП(б)У «О фактах эмиграционного настроения румынского населения в некоторых селах пограничных районов»*, арк. 32
- ²⁰ ДАЧО, ф.П-1 Чернівецький обком КПУ, оп.1, *спр.10 Протокол и стенограма зборів партійного активу обласної парторганізації*, арк. 31.
- ²¹ ДАЧО, ф.П-1 Чернівецький обком КПУ, оп.1, *спр.22 Докладные записки Центральному Комитету КП(б) Украины о работе по размещению беженцев из Румынии и о случаях перехода границы жителями области*, арк. 5.
- ²² М.Рубанець, *Білокриницька Голгофа* [Belokrynytska Golgotha], in «Людина й світ», 1991, №10, с. 4.
- ²³ ДАЧО, ф. П-1 Чернівецький обком КПУ, оп.1, *спр. 39*, арк. 5.
- ²⁴ С.Фельдштейн, *Блискуча перемога* [Brilliant victory], in «Радянська Буковина», 1941, №2 (158), 3 січня, с. 2.
- ²⁵ ДАЧО, ф. Р-72, оп.1, *спр. 12*, арк. 81.
- ²⁶ В. Холодницький, *До питання про становище євреїв Північної Буковини та Північної Бессарабії напередодні та в початковий період Другої світової війни* [On the situation of the Jews of Northern Bukovina and Northern Bessarabia on the eve and in the initial period of the Second World War], in «Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наукових праць. Вип.173-174. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини», Чернівці, Рута, 2003, с. 127.
- ²⁷ ДАЧО, ф.П-1 Чернівецький обком КПУ, оп.1, *спр.22 Докладные записки Центральному Комитету КП(б) Украины о работе по размещению беженцев из Румынии и о случаях перехода границы жителями области*, арк. 6.
- ²⁸ ДАЧО, ф.П-1 Чернівецький обком КПУ, оп.1, *спр.7 Матеріали к протоколам № 3,4,6,8,11,12,14 засіданий бюро обкома КП(б) України*, арк. 15.
- ²⁹ В. Холодницький, *До питання про становище євреїв Північної Буковини та Північної Бессарабії напередодні та в початковий період Другої світової війни* [On the situation of the Jews of Northern Bukovina and Northern Bessarabia on the eve and in the initial period of the Second World War], in «Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наукових праць. Вип.173-174. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини», Чернівці, Рута, 2003, с. 127.
- ³⁰ С. Осачук, В. Заполовський, В. Холодницький, *«Додому в Райх!» Переселення німців з Північної Буковини 1940 року : (матеріали, свідчення, док.)* [«Home to the Reich!» Resettlement of Germans from Northern Bukovina in 1940 (materials, evidence, doc.)], Н.д. центр буковиназнав. при Чернів. нац. ун-ті ім. Ю. Федьковича, Чернівці, Золоті литаври, 2004, с. 36.
- ³¹ С. Осачук, В. Заполовський, В. Холодницький, *«Додому в Райх!» Переселення німців з Північної Буковини 1940 року : (матеріали, свідчення, док.)* [«Home to the Reich!» Resettlement of Germans from Northern Bukovina in 1940 (materials, evidence, doc.)], Н.д. центр буковиназнав. при Чернів. нац. ун-ті ім. Ю. Федьковича, Чернівці, Золоті литаври, 2004, с. 39.
- ³² А. Жуковський, *Історія Буковини* [History of Bukovina], Чернівці, Час, 1993, Ч.2, с. 179.
- ³³ ДАЧО, ф. П-1 Чернівецький обком КПУ, оп.1, *спр. 39*, арк. 5.
- ³⁴ ДАЧО, ф. Р-3 Виконавчий комітет Чернівецької обласної Ради депутатів трудящих, оп.1, *спр. 63 Бухгалтерские документы кассового порядка*, арк. 152.
- ³⁵ С. Осачук, В. Заполовський, В. Холодницький, *«Додому в Райх!» Переселення німців з Північної Буковини 1940 року : (матеріали, свідчення, док.)* [«Home to the Reich!» Resettlement of Germans from Northern

Bukovina in 1940 (materials, evidence, doc.), Н.д. центр буковинознав. при Чернів. нац. ун-ті ім. Ю. Федьковича, Чернівці, Золоті литаври, 2004, с.35.

³⁶ Державний архів Служби безпеки України, П-6879 *Архівно-слідча справа Я. П. Ковальського та інших у 4-х томах*, Т.4, 255 арк.

³⁷ І. Мусієнко, *Етнічний склад репресованих на Північній Буковині в 40-50-х рр. XX ст.* [Ethnic composition of the repressed in Northern Bukovina in the 40-50's of the twentieth century], in «Матеріали до української етнології», № 6 (9), 2007, с. 103- 109.

³⁸ ДАЧО, ф. П-1 Чернівецький обком КПУ, оп.1, спр. 39, арк. 5.

³⁹ В. Холодницький, *З історії діяльності буковинських поляків під час Другої світової війни* [From the history of Bukovinian Poles during the Second World War], in «Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць Вип. 96-97. Історія», Чернівці, Рута, 2000, с. 204.

⁴⁰ І. Мусієнко, *Політичні репресії на Північній Буковині та Хотинщині у 1940-1941 рр.* [Political repression in Northern Bukovina and Khotyn region in 1940-1941.], in «Реабілітовані історією у 27 томах», Чернівці, 2010, с. 10.

References

1. Іu.Badakh, Pryiednannia Bessarabii ta Pivnichnoi Bukovyny do SRSR (do 70-richchia) [Accession of Bessarabia and Northern Bukovina to the USSR (to the 70th anniversary)], in «Visnyk KNEU», 2010, Vyp. 3, s. 92-99.
2. V. Botushanskyi, S. Hakman, Yu. Makar, Bukovyna v konteksti yevropeiskyykh mizhnarodnykh vidnosyn (z davnikh chasiv do seredy XX st.) [Kol. Monohr] [Bukovyna in the context of European international relations (from ancient times to the middle of the twentieth century)], Chernivtsi, Ruta, 2005, 744 s.
3. Bukovyna: istorychnyi narys [Bukovyna: a historical essay], Chernivtsi, Zelena Bukovyna, 1998, 416 s.
4. A. Zhukovskiy, Istoriiia Bukovyny [History of Bukovina], Chernivtsi: Chas, 1993, Ch.2, 224 s.
5. Іu.Levina, Strukturno-orhanizatsiine oformlennia orhaniv informatsiinoho vplyvu radianskoi vlady v Chernivetskii oblasti 1940-1941 rr.[Structural and organizational design of the informational influence of the Soviet authorities in the Chernivtsi region in 1940-1941], in «Pytannia istorii Ukrainy: Zbirnyk naukovykh prats», 2012., T. 15,Chernivtsi, s. 170-175.
6. І. Musiienko, Etnichniy sklad represovanykh na Pivnichnii Bukovyni v 40-50- kh rr. XX st. [Ethnic composition of the repressed in Northern Bukovina in the 40-50s of the twentieth century], in «Materialy do ukrainskoi etnologii», № 6 (9), 2007, s. 103- 109.
7. І. Musiienko, Politychni represii komunistychnoho rezhymu na Pivnichnii Bukovyni y Khotynshchyni v 40-50-kh rr. XX st. [Political repressions of the communist regime in Northern Bukovina and Khotyn region in the 40-50s of the XX century], avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk:spets. : 07.00.01 «Istoriiia Ukrainy»; Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yuriiia Fedkovycha,Chernivtsi, 2005, 20 s.
8. S. Osachuk, V.Zapolovskiy, V.Kholodnytskyi Dodomu v Raikh! Pereselennia nimtsiv z Pivnichnoi Bukovyny 1940 roku : (materialy, svidchennia, dok.) [«Home to the Reich!». Resettlement of Germans from Northern Bukovina in 1940 (materials, evidence, doc.)], N.d. tsentr bukovynoznav. pry Cherniv. nats. un-ti im. Yu. Fedkovycha, Chernivtsi, Zoloti lytavry, 2004, 130 s.
9. Radianska Bukovyna 1940-1945.Dokumenty ta materialy [Soviet Bukovina 1940-1945. Documents and materials], Kyiv, 1967, 400 s.
10. M.Rubanets, Bilokrynytska Holhoha [Belokrynytska Golgotha], in «Liudyna y svit», 1991, №10, s. 4-13.
11. S.Feldshtein, Blyskucha peremoha [Brilliant victory], in «Radianska Bukovyna», 1941, №2 (158), 3 sichnia, s. 2.
12. І. Fostii, Pivnichna Bukovyna i Khotynshchyna u Druhii svitovii viini 1939-1945 rr. [Northern Bukovina and Khotyn region in the Second World War 1939-1945], in «Knyha Pamiati Ukrainy», 2004, Chernivtsi, 368 s.
13. V. Kholodnytskyi, Z istorii diialnosti bukovynskykh poliakiv pid chas Druhoi svitovoi viiny [From the history of Bukovinian Poles during the Second World War], in «Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: Zbirnyk naukovykh prats, Vyp. 96-97 «Istoriiia», Chernivtsi, Ruta, 2000, s. 201-210.
14. V. Kholodnytskyi, Z istorii pereselennia bukovynskykh nimtsiv u 1940-1941 rr. [From the history of the resettlement of Bukovinian Germans in 1940-1941.], in «Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: Zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 73-74, Istoriiia.», Chernivtsi, ChDU, 2000, s. 154- 167.
15. V. Kholodnytskyi, Do pytannia pro stanovyshche yevreiv Pivnichnoi Bukovyny ta Pivnichnoi Bessarabii naperedodni ta v pochatkovyi period Druhoi svitovoi viiny [On the situation of the Jews of Northern Bukovina and Northern Bessarabia on the eve and in the initial period of the Second World War], in «Naukovyi visnyk

Chernivetskoho universytetu. Zbirnyk naukovykh prats. Vyp.173-174, Istoriia. Politychni nauky. Mizhnarodni vidnosyny», Chernivtsi, Ruta, 2003, s. 121-130.

16. Derzhavnyi arkhiv Chernivetskoi oblasti (dali – DACHO), f. P-1 Chernivetskyi obkom KPU, op.1, spr. 39, 124 ark.
17. DACHO, f. R-3 Vykonavchiy komitet Chernivetskoi oblasnoi Rady deputativ trudiashchykh, op.1, spr. 63 Bukhhalterskye dokumenty kassovoho poriadka, 160 ark.
18. DACHO, f. R-3 Vykonavchiy komitet Chernivetskoi oblasnoi Rady deputativ trudiashchykh, op.1, spr. 36 Zaiavlenye hrazhdan o pryeme ykh na robotu v oblyspolkom y uvedomlenye kadrov, 81 ark.
19. DACHO, f.P-1 Chernivetskyi obkom KPU, op.1., spr. 5 Protokol №1-5 zasedanyi biuro obkoma KP(b) Ukrainy, 400 ark.
20. DACHO, f.P-1 Chernivetskyi obkom KPU, f.P-1, spr.22 Dokladnye zapiski Tsentralnomu Komitetu KP(b) Ukrainy o rabote po razmeshcheniyu bezhentsev iz Rumynii i o sluchaiakh perekhoda hranitsy zhiteliami oblasti, 6 ark.
21. DACHO, f.P-1 Chernivetskyi obkom KPU, op.1, spr. 6 Protokol № 6-15 zasedanyi biuro obkoma KP(b) Ukrainy, 187 ark.
22. DACHO, f.1 Chernivetskyi obkom KPU, op.1, spr.3 Postanovlenye biuro Obkoma KP(b)U «O faktakh emyhratsyonnoho nastroyeniya rumynskoho naseleniya v nekotorykh selakh pohranychnykh raionov», 80 ark.
23. DACHO, f.P-1 Chernivetskyi obkom KPU, op.1, spr.10 Protokol y stenohrama zboriv partiinoho aktyvu oblasnoi partorhanizatsii, 148 ark.
24. DACHO, f. R-72, op.1, spr. 12, 232 ark.
25. DACHO, f.P-1 Chernivetskyi obkom KPU, op.1, spr.7 Materyaly k protokolam № 3,4,6,8,11,12,14 zasedanyi biuro obkoma KP(b) Ukrainy, 111 ark.
26. Derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy., P6879 Arkhivno-slidcha sprava Ya.P. Kovalskoho ta inshykh U 4-kh t., T.4., 255 ark.